

БРАЙЧЕВСЬКИЙ МИХАЙЛО ЮЛІАНОВИЧ

23 жовтня 2001 р. на 78-му році пішов з життя відомий український вчений — історик та археолог, доктор історичних наук, професор Михайло Юліанович Брайчевський. Один із провідних фахівців в галузі історії та археології, він опублікував з цієї тематики понад 500 наукових праць, у тому числі 15 монографічних досліджень.

Протягом кількох десятиліть ХХ ст. його ім'я було символом опору бюрократичній системі радянської держави у її ставленні до історичної науки. Вченого боялись і ляляли, забороняли навіть посилення на авторські наукові праці. Ця скромна і душевна людина переносила всі поневіряння з високо піднятою головою, чим ще більше розлючувала ідеологічних ворогів. А Михайло Брайчевський ніколи не звертав, хоча б зовнішньо, на це уваги і в людях хотів бачити лише найкраще.

Народився Михайло Юліанович у Києві. Після закінчення середньої школи він у 1944 р. вступає до Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, історичний факультет якого закінчив з відзнакою у 1948 р., одержавши спеціальність історика. З 1946 р. (навчаючись в університеті) почав працювати в Інституті археології Академії наук України.

Ще в університеті під впливом своїх перших учителів і наставників І. А. Радзіковського та Л. М. Славина Михайло Юліанович захопився вивченням стародавньої історії та археології. Був одним з фундаторів Студентського наукового товариства, яке очолював протягом 1945—1946 рр. З 1945 р. брав активну участь у польових археологічних дослідженнях.

Завдяки неординарності мислення, новаторському підходу до вирішення різноманітних проблем, надзвичайно широкій ерудиції і вмінню синтезувати дані археологічних, писемних і лінгвістичних джерел, він за короткий час став одним з провідних фахівців-славістів.

1955 р. М. Ю. Брайчевський успішно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук на тему “Римська монета на території України”, яку опублікував в 1959 р. Водночас друкує цілу низку наукових статей та пише важливі розділи до колективних монографічних досліджень — “Нариси стародавньої історії Української РСР” (1957), “Історія Києва”, т. 1 (1959).

1960 р. М. Ю. Брайчевський починає працювати в Інституті історії АН України на посаді старшого наукового співробітника. Його наукова діяльність тут виявилася надзвичайно інтенсивною і плідною. З-під пера вченого виходять десятки наукових праць, кожна з яких стає помітною віхою в історичній науці. В них автор послідовно відстоює концепцію автохтонності носіїв ранньослов'янських культур на території України, їх роль у становленні Києворуської держави. Найяскравіше ці погляди висловлені у фундаментальних дослідженнях “Коли і як виник Київ” (1963), “Біля джерел слов'янської державності” (1964), “Походження Русі” (1988) та в розділах колективних праць — “Історія українського мистецтва”, т. 1 (1966), “Історія Української РСР”, т. 1 (1967), “Історія селянства Української РСР”, т. 1 (1967). Крім інтенсивної наукової діяльності, Михайло Юліанович бере активну участь у громадському житті України. Палкий захисник збереження для нащадків культурно-історичного надбання українського народу, він був одним з ініціаторів створення у 1966 р. Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Відтоді активно працює в цьому Товаристві та республіканському товаристві “Знання”.

Виступи Михайла Юліановича у пресі були гострими, громадянська позиція принциповою. У його праці “Приєднання чи возз’єднання? Критичні замітки з приводу однієї концепції”, написаній 1966 р. для “Українського історичного журналу”, було поставлено ряд принципових питань у світлі взаємин України і Росії. Спершу ця праця поширювалася тільки у самвидаві, а друком вийшла лише в 1972 р. в Канаді і з того часу стала широко відомою у світі. У блискуче написаному нарисі показано тенденційність радянської концепції, яка заперечувала самостійність історичного розвитку українського народу. Праця була заборонена і стала приводом для репресій щодо автора, якого 1968 р. було звільнено з роботи, нібито у зв’язку з непереобранням на посаду. Упродовж двох років Михайло Юліанович залишався безробітним. І тільки у 1970 р. після створення Київської постійно діючої археологічної експедиції він був зарахований до її складу. Та в 1972 р. у зв’язку з новими жорсткими репресіями проти діячів науки та культури М. Ю. Брайчевський опинився знову без роботи. Замовчуваний, але безкомпромісний і чесний, він не зрадив своїм переконанням. Багато писав (як кажуть, “до шухляди”). І тільки наприкінці 1978 р. після великих труднощів йому вдалося поновитися на роботі в Інституті археології.

З цього часу знов починається напружена праця. У 1988 р. він надрукував ґрунтовне дослідження “Утвердження християнства на Русі”, яка мала широкий резонанс серед читацького загалу і здобула міжнародне визнання серед провідних учених світу. У 1989 р. Михайло Юліанович захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора історичних наук на тему “Східні слов’яни в I тис. н. е.”. Вона стала синтезом його багаторічних наукових пошуків на терені дослідження та інтерпретації ранньослов’янських культур I тис. н. е., ролі їх носіїв у формуванні і утвердженні Києворуської держави.

Активна праця над першоджерелами з історії України дала можливість вченому підготувати і видрукувати “Історію міста Києва” Максима Берлінського (1991), а також ряд інших книг та статей з проблемних питань Русі-України. Так 1993 р. побачив світ “Конспект історії України”, що є викладом системи поглядів вченого на історію України, де вироблена наскрізна концепція, яка охоплює весь історичний шлях України, а в 1995 р. видруковано курс лекцій “Вступ до історичної науки”, прочитаних в університеті “Кієво-Могилянська академія”.

М. Ю. Брайчевський — визнаний майстер і науково-популярного жанру. Маються на увазі його широко відомі книги “Скарби знайдені і не знайдені” (1992), “Походження слов’янської писемності” (1998), “Літопис Аскольда” (2001) та численні статті в періодичній пресі, де просто і цікаво розповідається про найскладніші речі.

За книгу “Утвердження християнства на Русі” М. Ю. Брайчевський у 1993 р. був удостоєний престижної міжнародної премії фундації Антоновичів (США). Наукову діяльність вченого у 1997 р. було відзначено також премією ім. М. С. Грушевського Національної Академії наук України. Михайло Юліанович удостоєний звання “Заслуженого діяча науки України”. Був обраний професором університету “Кієво-Могилянська академія”. Він — дійсний член Вільної української академії (США) та НТШ (Львів), член Українського історичного товариства (США), редколегії часописів “Український історик” (США), “Розбудова держави”, “Ант”.

Перебуваючи на пенсії (з 1998 р.), М. Ю. Брайчевський активно продовжував свою наукову діяльність, досліджував пам’ятки історії та культури, археології, історіографії, філософії, образотворчого мистецтва, архітектури, літературознавства, власне того, чим займався усе життя. А ще Ми-

хайло Юліанович — талановитий поет, прозаїк, художник. Його сонети, притчі, поеми (і серед них історична — “Григорій Сковорода”) були опубліковані у періодичній пресі, прихильно зустрінуті широким читачем. Ним же була створена ціла галерея портретів діячів Русі-України, опублікованих 1999 р. в книзі “Історичні портрети”. Вчений працював над підготовкою до друку написаних ще в часи безробіття книг (а їх чимало), писав нові фундаментальні праці з історії незалежної України.

1999 р. був видрукований збірник “Вибраних творів” Михайла Юліановича, куди увійшли монографічні дослідження (“Коли і як виник Київ”, “Походження Русі”, “Анти”) і ряд статей історико-археологічного й публіцистичного характеру (в тому числі — відома стаття “Приєднання чи возз’єднання?”), що стали класичними в українській історичній науці.

Світла пам’ять про Михайла Юліановича Брайчевського — ученого із світовим ім’ям, добру, чуйну й високоінтелекгентну людину назавжди залишиться в серцях його колег, друзів та учнів.